

**РАЗДЕЛ 2**  
**ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ, ПЕРЕВОД И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ**  
**ТЕКСТА**

**РАМАН АДАМА ГЛОБУСА “ДОМ”: СПРОБА ІНТЭРПРЭТАЦЫІ**  
**NOVEL OF ADAM GLOBUS “HOME”: AN ATTEMPT**  
**OF INTERPRETATION**

**О. Н. Губская**

***O. N. Gubskaya***

---

Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт

Мінск, Беларусь

Belarusian State Economic University

Minsk, Belarus

*e-mail: o\_gubskaya@mail.ru*

Дадзены артыкул прапаноўвае інтэрпрэтацыю рамана “Дом” сучаснага беларускага пісьменніка Адама Глобуса. Вылучаецца топас “дом” як знак для разумення сутнасці рамана. Увага звяртаецца на тое, што праз топас “дом” актуалізуецца апазіцыя “свой-чужы”, “крэўны-някрэўны”. Таксама падкрэсліваецца наяўнасць экфрасічнай дамінанты як асаблівасці манеры пісьма Адама Глобуса.

*Ключавыя словы:* раман, архетып, топас “дом”, матыў “двайніцтва”, апазіцыя, экфрасічная дамінанта, рэпрэзентацыя, інтэрпрэтацыя.

This article gives an interpretation of the novel “House” of the modern Belarusian writer Adam Globus. The topas “house” stands out as a sign for understanding the essence of the novel. Attention is drawn to the fact that through the topas “house” is actualized opposition “friend or foe”, “blood-relatives are not”. Also highlights the existence of a dominant ekfrasichnay as a particular manner of writing Adam Globus.

*Key words:* novel, archetype, topas “home”, the tune of “duality”, opposition, ekfrasichnaya dominant, representation, interpretation.

Любы мастацкі тэкст, дайшоўшы да чытача, вымушаны быць інтэрпрэтаваным, ці, інакш кажучы, вытлумачаным. Аднак, існуе меркаванне, што мы карыстаемся інтэрпрэтацыяй толькі ў тым выпадку, калі не маем непасрэднага кантакту з аўтарам. Магчыма, гэта і так, але не ў сітуацыі з мастацкай літаратурай. Ёсць вялікая доля верагоднасці, што рэальны аўтар, сустракаючы рэальнага чытача, будзе працягваць гуляць ролю дэміурга, ператвараючы рэальную размову ў акт творчасці, мастацкай правакацыі.

Так, перш чым інтэрпрэтаваць раман “Дом” сучаснага беларускага пісьменніка Адама Глобуса, давялося правесці сустрэчу і паразмаўляць з аўтарам пра твор. Здаецца, была абмеркавана кожная дэталёў рамана,

аднак самастойная інтэрпрэтацыя спарадзіла новыя, нечаканыя нават для пісьменніка, адкрыцці.

Такім чынам, пачнем. Раман “Дом”, напісаны ў 2005 годзе, – гэта ў пэўным сэнсе пратэст супраць савецкай, заідэалагізаванай літаратуры. У адным інтэрв’ю, разважаючы з пісьменнікам на тэму сям’і, мы прыйшлі да высновы, што каштоўнасці сям’і па вялікім рахунку адсутнічалі сярод прыярытэтаў савецкай літаратуры. Сям’я як самадастатковая каштоўнасць ігнаравалася. “Калі вы бачыце пісьменніка, які не піша, што трэба любіць маму – гэта савецкі пісьменнік. Звярніце ўвагу, газета “Сям’я” з’явілася ў 1988 годзе, толькі напрыканцы заняпаду савецкай улады. Пісалі пра салдата, які смярдзеў кірзой, які страляў з пушкі чым далей, тым лепей, а пра сям’ю нічога не было,” – казаў Адам Глобус”[2, с. 100].

Такая сітуацыя ў літаратуры стала адной з прычын, што сфарміравалі ў пісьменніка жаданне напісаць раман “Дом”, герой якога далёкі ад стрэлаў, паху кірзы і праблем здрады Айчыне. Ён весялейшы – дамавік, які любіць свой дом, сям’ю і ўсіх, хто яе атачае. “Раман “Дом” – гэта асобны праект, калі я пішу пра самых блізкіх да сябе людзей. – распавядаў мне Адам Глобус. – У мастакоў гэта заўсёды прынята – напісаць партрэт маці, бацькі, брата. У літаратуры ж нейкія абстрактныя маці; бацькі ўвогуле не існуюць. І таму адна з тэм маёй творчасці – дом. Газета “СБ Беларусь сёння” ў свой час напісала, што гэта адзіны ідэалагічна правільны твор у нашай сучаснай літаратуры” [2, с. 100].

Ідэя напісаць раман зарадзілася ў пісьменніка праз метафарычны вобраз – з успаміна пра звычайную рамку з фотаздымкамі, якая вісіць на самым пачэсным месцы, побач з іконай, у кожнай сялянскай хаце. Была такая фотарамка і ў вясковай хаце бабулі Адама Глобуса. “З гэтай рамкі я і зрабіў раман “Дом”, – казаў пісьменнік. – І ведаеце, гэты раман ніколі не скончыцца, бо ў маім доме шмат родных, блізкіх сэрцу людзей. І пра кожнага я хачу напісаць” [2, с. 100].

З прыведзеных вышэй разважанняў Адама Глобуса становіцца відавочным, што “дом” для яго – гэта не столькі месца сацыяльнага ўладкавання, жыллё, колькі сфера духоўнасці, дзе фіксуюцца адносіны Я-Ты, здольнасць су-быцця пісьменніка з іншымі Я.

Раман “Дом” складаецца з 5 частак: “Унук”, “Дачка і Жонка”, “Брат”, “Баба з дзедам” і “Мама+тата”. Па сутнасці гэта структура ўжо фарміруе ўяўленне пра ўтрыманне паняцця “дом”, закладзенае пісьменнікам у творы. Унук, дачка, жонка, брат, баба з дзедам і мама з татам – гэта тыя “Я” (магчыма, і адно сукупнае “Я”), якія дэманструюць сферу су-быцця пісьменніка ў свеце. Дом Глобуса – гэта “свет адносін” у асяроддзі самых родных, блізкіх, іншымі словамі,

“сваіх” людзей. Гэта “дом-сям’я”, якая мае ўласныя галасы, колеры, пахі. Гэта бесперапынны свет адносін, дзякуючы якім героі твора маюць магчымасць мяняць сваю сутнасць, у пэўным сэнсе перараджацца.

Не выпадкова першы раздзел рамана прысвечаны ўнуку: дзеці – гэта працяг роду, сімвал жыцця і імкнення да спазнання свету. Як адзначае А.С. Новік, “у архаічных міфалагічных сістэмах матыў Дзіцяці звязаны з ‘пачатковым’ часам і нараджэннем багоў і людзей ад пары першаістот. Адным з галоўных касмаганічных дзеянняў Дзіцяці з’яўляецца падзяленне неба і зямлі, якія звычайна ўсведамляюцца як шлюбная ці бацькоўская пара. Часам ‘старэйшыя’ багі пакідаюць Дзіця ці спускаюць яго ў калысцы на зямлю са спецыяльна дэміўргічнай місіяй; на зямлі боскае Дзіця становіцца прабацькам людзей і ўладкавальнікам іх жыцця” [3, с. 384].

Унук Адама Глобуса якраз і ўспрымаецца як “падарунак жыцця”. З першых старонак рамана пісьменнік шчыра дзеліцца з чытачом радасцю: “Жонка гаворыць: “Найлепшы падарунак, які я зрабіла табе за жыццё, – унук Вова. Ён, як і ты, – Валодзя Адамчык. Мы ўсе будзем яго любіць, як і цябе”. Не пярэчу. Не каментую. Усміхаюся, бо прыемнасць у невядомасці” [1, с. 349].

Чытач, безумоўна, заўважае намёк на філасофскае стаўленне да з’яўлення ў “доме-сям’і” дзіцяці: яно – не толькі працяг жыцця, не толькі носьбіт новых эмоцый, але і згадка пра двайную прыроду любой з’явы. У дадзеным выпадку, хоць і ў даволі трансфармаваным выглядзе, аднак усё ж прасочваецца актуалізацыя міфалагічнага матыву двайніцтва, які бярэ пачатак у блізнецных міфах. Меляцінскі пра згаданую з’яву пісаў: “У разнастайных варыянтах блізнецных міфаў Дзеці выступаюць у функцыі культурнага героя, яны часта падаюцца ў ролі двайнікоў немаўлятак (Ромул і Рэм і інш)” [3, с. 384]. У нашым выпадку ўнук Валодзя падаецца двайніком Валодзі-дзеда, хоць пакуль толькі намінальна, праз свядома абранае супадзенне імёнаў.

Свайго двайніка мае і жонка Алена – працяг яе сутнасці ўвасоблены ў дачцэ Ядзі. “Алена і Ядзя – адзін чалавек, які адначасна жыве ў двух узростах. Насуперак логіцы, рацыі, розуму і папярэднім сваім ведам я ў гэта паверу, гледзячы на падабенства фотапартрэтаў дачкі і жонкі, Алены і Ядзі,” – адзначае ў сваім рамане пісьменнік. Але ж і ўнук мяняе Алену: “Асабліва выразна перамены бачацца тады, калі яна бярэ ўнука на рукі. Той нібыта пачынае расці. Я бачу, як ён павялічваецца, а баба змяншаецца. Жыццё наўпрост перацякае з яе ў яго” [1, с.350].

Дарэчы і сам пісьменнік, Уладзімір Адамчык, з’явіўся ў “доме” не выпадкова – ён заняў месца былога Валодзі – брата Алены, які трагічна загінуў (яго забілі). У рамане чытаем: “У гэтай безнадзейнасці для ўсёй

Аленінай сям’і ярка і выразна гучала адно імя – Валодзя. Таму і мой прыход ў жончыну сям’ю вітаецца напачатку з-за імя. Я мушу крыху кампенсавать сваёй прысутнасцю іх страту. Гэта не гаворыцца, не абмяркоўваецца – так ёсць” [1, с. 371]. Такое перацяканне не спыняецца: муж і жонка на пачатковым этапе адносін знаходзяць адзіную форму існавання нават у творчасці: ён, пісьменнік, яна, фатограф, ствараюць агульны жанр для працы – фотавершы, “тэксты, напісаныя на здымках, ці здымкі, аздобленыя вершамі” [1, с. 371].

Узнікае адчуванне, што “дом-сям’я” ў творы Глобуса напоўнены людзьмі, але чужых там не бывае. Дом шырыцца – нараджаюцца дзеці, унукі, а прастора не памяншаецца. Чаму? Таму што адзін аб’ект плаўна перацякае ў другі: Валодзя ва ўнука, жонка ў дачку, тата ў Валодзю. Гэтакі эфект іртутнага руху, пры якім маленькія шарыкі то зліваюцца ў адзін вялікі, то рассыпаюцца на драбніцы, і так да бяскончасці. І менавіта такі рух, такі свет адносін спараджае ў рамане апазіцыю “свой-чужы”, якая дакладна прасочваецца ў рамане ад самага пачатку.

Так, у сваіх назіраннях за ўнукам аўтар канцэнтруецца на водары, звычайным дзіцячым водары. Аднак для дзядулі ён асабліва адметны: “Водар дзіцяці мяне здзівіў. Прэсна-салодкі, чысты і моцны. Так пахла мая Вольга, так пахла мая Ядзя. Цяпер такі водар сыходзіць ад Вовы. Чужыя дзеці пахнуць крышку інакш, менш салодка і больш прэсна” [1, с. 349]. Падобныя пачуцці ўзнікаюць у пісьменніка і ў дачыненні да дачкі: Ці прыгожая мая дачка? Не магу адказаць так, каб нехта іншы пачуў і зразумеў, бо прыгажосць чужых людзей мае складнікі, яна нібыта сканструяваная з асобных дэталёў, а дачка для мяне прыгожая ўся” [1, с. 364].

Апазіцыю “свой-чужы” на старонках рамана адчувае не толькі чытач, яе актуалізуе і сам пісьменнік: “Дома – свае, родныя, крэўныя... За сценамі дома – чужыныцы. Яны лезуць у дом і разбураюць яго... Мой клопат – бараніць дом ад чужынцаў” [1, с. 393]. Гэтыя словы аўтар пісаў, разважаючы пра жонку: яна свая, яе трэба абараняць ад “алейных вочак” чужынцаў. Відавочна, што дом для пісьменніка – яго крэпасць, месца, якое трэба бараніць, дзе можна схаватца ад чужога вока, агіднага слова, чорнай зайздрасці і здрады. У доме чалавек здымае маскі свецкасці і становіцца самім сабой.

Аднак гэта не адзіная апазіцыя, якую ўтрымлівае паняцце “дом” у рамане Адама Глобуса. “Крэўны-някрэўны” – вось яшчэ адзін аспект, які пісьменнік уключае ў змест паняцця “дом”. І актуалізуецца гэты аспект толькі праз вобраз жонкі. Так, жонка – член сям’і, свой чалавек, аднак стаіць асобна ад усіх, бо “не той крыві”: “Пішучы і думаючы пра жонку, я не чуў голасу крыві. Яна някрэўная. У нас з ёю розная кроў.

Яна самы блізкі мне чалавек, але з удакладненнем – сярод **някрэўных**. Гэта біялагічная, антрапалагічная, расісцкая акалічнасць апынулася непераадольнай мяжою. Прынамсі, для мяне” [1, с. 389].

Дакладнае ўсведамленне гэтага факту настолькі моцна зафіксавалася ў свядомасці пісьменніка, што паўплывала на змену апісальнай канцэпцыі пры напісанні пятай часткі рамана пад назвай “Мама-тата”. Калі вобраз жонкі ў творы падаецца дынамічна, праз дзеянне, то вобраз бацькоў фіксуецца пісьменнікам праз статыку: прадбор прадметаў, пахаў, колераў, якія асацыіруюцца з бацькамі. Кожную рэч, зафіксаваную ў памяці пісьменніка і пададзеную ў творы, можна намаляваць, уявіць, зафіксаваць. Напрыклад, апісваючы маці, першае, пра што згадвае Адам Глобус – гэта яе *рука*: “Адзіны з самых даўніх успамінаў пра маму звязаны з яе рукою. Я, двухгадовы, ахоплены страхам і не магу заснуць. Прашу: “Мама, дай мне руку”. Маці сядзе на ложка і кладзе далонь на падушку. Я абдымаю цёплую руку, супакойваюся і засынаю” [1, с. 431]. Вобраз маці пісьменнік складае з каштоўных дэталяў – гэта *жаночае малако*, якім можна лячыць хворыя вочкі; цьмяна-залацістая *радзімка* на безыменным пальцы левай рукі; *брунатна-шакаладны плашч*, які можна скласці ў сумачку і надзець, калі пойдзе дождж; *кнігі*, якія маці дазваляла чытаць, працуючы ў бібліятэцы; найсмачнейшыя ў свеце *булачкі*; *сталетнік*, што назаўсёды прыжыўся на падваконні; *клубочки і маткі нітак*, якія Валодзя дапамагаў змотваць; *слёзы* пасля пахавання мужа. Пры стварэнні вобраза маці пісьменнік выяўна праяўляе сябе як мастак. “Пісанне з натуры, – адзначае Адам Глобус, – найвыдатнейшы занятак, вынайздзены чалавекам. Праз яго мы бачым сябе такімі, як ёсць, а не вымаляванымі памяццю і ўяўленнем” [1, с. 437]. Ён уважліва ўзіраецца ў твар маці, не прапускае ніводнай дэталі, спрабуе “асвятліць”, упрыгожыць яе нават у самыя трагічныя моманты. Пасля пахавання мужа маці часта плакала, аднак сын не жадае адлюстроўваць скоранасць лёсу: “Мама здымае акуляры і плача. Мне прыемна глядзець, як плача мая мама. Твар у яе чырванее, робіцца жывым. Так важна, каб твар мамы быў жывы” [1, с. 451].

Тата – адзіны вобраз у творы, які мы бачым у поўным цыкле: ад жыцця да сканання. Ён, як і вобраз маці, складаецца з шэрагу дэталей, падаецца праз ланцужок прадметаў, якія дапаўняюць яго партрэт. “Вугаль”-“Ручкі”-“Нажы...”- “Кніжныя паліцы” – нават праз загалоўкі можна адчуць акцэнтны пісьменніцкага ўспрыняцця вобразу таты. “Калі тата нешта любіць больш за кнігі, дык гэта ручкі... З вайны ў таты застаецца любоў да нажоў... Тата паважае раманістаў, а мне даспадобы апавядальнікі,” – распавядае пісьменнік [1, с. 453–454].

Вобраз таты падаецца пісьменнікам больш патэтычна, чым вобраз маці, і гэта абсалютна заканамерна. Жанчына-маці, па традыцыі, асацыіруецца з захаваннем утульнасці, цеплыні, парадку ў доме. Нават у казках жанчына сядзела ў доме, ля вакна, а мужчына быў за яго межамі. Такую тэндэнцыю ў падачы матэрыялу можна прасачыць і ў рамане Адама Глобуса.

Мужчына-бацька часта выходзіць за межы паняцця “дом” (хата), ён падарожнік, сузіральнік, філосаф. “Тата шмат разоў фатаграфавалі камяні. Вялікія валуны, што ляжаць на берагах беларускіх палёў. Захапляцца гэтымі цёплымі, парослымі мохам падарункамі ледавіка ён навучыў і мяне... Гэтыя камяні паміж полем і дарогаю сталі сімваламі нашай з татам Радзімы,” – дзеліцца ўспамінамі пісьменнік” [1, с. 460]. Ці вось яшчэ: “Тата любіў Ятранку. Апісваў яе. Калі мы разам прыезджалі ў Варакомшчыну, дык першым чынам ішлі на рэчку... І для мяне крынічная вада празрыстай Ятранкі – сімвал чысціні. Нідзе ніколі я не бачыў рэчкі, святлейшай за нашу” [1, с. 461]. Такім чынам, вобраз таты ў пісьменніка асацыіруецца з набытым сімвалам Радзімы, сімвалам чысціні. “Тата – частка мяне,” – шчыра прызнаецца ён.

Аднак менавіта праз гэты вобраз мы можам бачыць, як пісьменнік здольны трактаваць сыход, смерць; як атрымаецца адлюстраваць “дом-сям’ю” ў момант, калі адзін з яго асноўных “сваіх” знікае. Смерць – гэта самая неспасцігальная з’ява, якая можа існаваць у свеце. Нават калі мы ведаем, ад чаго памірае чалавек, наша свядомасць не ўспрымае прамую трактоўку, а спрабуе прыйсці да вобразнага, міфічнага яе тлумачэння. У такой сітуацыі пісьменнік Адам Глобус праяўляе сябе як мастак, вобразныя замалёўкі сыходу бацькі можна пакласці малюнкам на паперу. Па сутнасці, тут мы сутыкаемся з экфрасічнай дамінантай у спосабе арганізацыі тэксту. Для прыкладу чытаем: “Панаехала дактароў. Усе паўтаралі страшэнныя словы: “Схапіла сэрца!” **І мне ўяўлялася нейкая рука ў гумавай пальчатцы, якая хапае татава сэрца**” [1, с. 456]. Ці яшчэ: Я дапамог маме пакласці тату на ложка. Ягоная прыўзнятая рука дробненька калацілася. Згадалася вочка малпы, якая пазірала з пашчы анаконды і хутка-хутка міргала. **Тата ў пашчы ўсенаглынальнай смерці, а мы – назіральнікі**” [1, с. 465].

У гэтыя моманты знікае Глобус-пісьменнік і з’яўляецца Глобус-мастак, які імгненна фарміруе ў нашай свядомасці вобраз, мае здольнасць візуальна рэпрэзентаваць рэчаіснасць. Па сутнасці, дэманструе мадэль зліцця жывапісу і літаратуры. Чаму такі прыём выкарыстоўваецца менавіта для стварэння вобразу таты? Хутчэй за ўсё гэта адбываецца неўсвядомлена: у крытычныя, экстрэмальныя моманты чалавек імкнецца сфатаграфаваль рэчаіснасць, каб захаваць у памяці

назаўсёды. Пісьменнік ведае, што таты хутка не стане, таму і ловіць вокам мастака кожнае імгненне, а затым фіксуе яго ў слове.

Хочацца запытацца: што будзе з “домам-сям’ёй” пасля смерці? Ці мае паняцце “дом” часавыя межы? Адказ на гэта пытанне дае сам пісьменнік у апошніх радках свайго рамана: “На Кальварыйскіх могілках мы прыдбалі сямейнае месца. Пакуль там толькі тата, а я на беразе мора згадваю падарункі, якія ён прывозіў мне, якія я прывозіў яму. Прывязі прасты сшытак і простую ручку”, – казаў тата. І я прывязу яму ручку і сшытак, і пакладу пад крыж, бо тата любіў пісаць, а я люблю свайго тату”[1, с. 470].

Такім чынам, становіцца відавочным, што паняцце “дом” у рамане Адама Глобуса часова бязмежнае: жыццё існуе як у рэаліях адведзенага часу, так і ў памяці, якая часовага вымярэння не мае, бо “дом” Адама Глобуса – гэта сям’я, якая пастаянна папаўняецца “сваімі” (дзецьмі, унукамі, праўнукамі), і не церпіць прысутнасці “чужых”. Топас “Дом” у рамане пісьменніка звязаны з жаночым пачаткам, бо дэманструе сувязь паміж небам і зямлёй, жыццём і смерцю. Як гэта патлумачыць? Хутчэй за ўсё гэта адпавядае светапогляду пісьменніка, на фарміраванне якога моцны ўплыў аказала маці. Не выпадкова апошнія словы ў рамане належаць менавіта ёй: “Сыноч, – кажа мама, – спачатку трэба, каб дзеці паважалі бацькоў, а бацькі любілі сваіх дзяцей. Пазней надыходзіць час, калі ўсё мяняецца: трэба, каб старыя бацькі паважалі сваіх дзяцей і любілі ўнукаў, а дзеці любілі сваіх старэнькіх бацькоў. Я вельмі ганаруся сваімі дзецьмі, і цябе паважаю”. А я люблю цябе, мама” [1, с. 452].

#### ЛІТАРАТУРА

1. Глобус, А. *Convolutus*: Лірыка і проза / А. Глобус. – Мн. : Сучасны літаратар, 2008. – 832 с.
2. Глобус, А. Мае героі – людзі, якія заўсёды канфліктавалі з грамадствам / А. Глобус // *Маладосць*. – 2017. – № 6. – С. 98–101.
3. Новик, Е.С. Дитя / Е.С. Новик // *Мифы народов мира: энциклопедия*: в 2 т. / гл. ред. С.А. Токарев. – М.: Советская энциклопедия, 1994. – Т. 1. – С. 384–385.